

Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

УДК 343.102

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.15648321>

**Теоретичні основи і правове регулювання оперативно-розшукового
забезпечення досудового розслідування**

Федорчук Микола Васильович

ад'юнкт відділу докторантури та ад'юнктури, Національна академія Державної
прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, Україна,
м. Хмельницький, fedorcukmikola7@gmail.com,
<https://orcid.org/0009-0000-7322-0192>

Стельмах Іван Степанович

заступник начальника штабу – начальник відділу управління службою,
7 прикордонний Карпатський загін, Україна, м. Львів, stelmakh25@ukr.net,
<https://orcid.org/0009-0002-3471-4418>

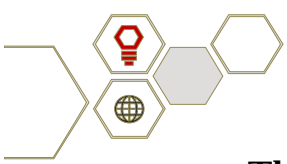
Прийнято: 19.05.2025 | Опубліковано: 29.05.2025

***Анотація.** У статті здійснено комплексний аналіз теоретичних та нормативно-правових основ оперативно-розшукового забезпечення досудового розслідування в Україні. На основі вивчення та узагальнення підходів вчених до розуміння правової природи та сутності оперативно-розшукового забезпечення досудового розслідування виокремлені основні проблемні питання нормативно-правового забезпечення такої діяльності. Констатується необхідність розробки науково-теоретичних основ узгодження приписів оперативно-розшукового та кримінального процесуального законодавства, а також*

усунення низки прогалин правового регулювання на рівні закону. Такі висновки зроблені на підставі дослідження мети та завдань оперативно-розшукового забезпечення у контексті як оперативно-розшукової, так кримінальної процесуальної діяльності. Проаналізовано ключові аспекти нормативно-правового регулювання зазначеної діяльності, включаючи законодавчі акти, а також основоположні засади та правові гарантії. Охарактеризовано форми, стадії здійснення оперативно-розшукового забезпечення на етапі досудового розслідування та специфіку взаємодії оперативних підрозділів з органами досудового розслідування, зокрема їхню роль у виконанні доручень слідчих та прокурорів, правові аспекти обміну інформацією та координації зусиль. Особливу увагу приділено проблемам доказового значення матеріалів оперативно-розшукової діяльності, питанням їх допустимості, процедурам легалізації і використання у кримінальному провадженні, а також механізмам забезпечення законності, конфіденційності та захисту прав і свобод людини. Простежено еволюцію наукових поглядів провідних українських учених на досліджувану проблематику. Ідентифіковано актуальні проблемні питання, сучасні тенденції та окреслено перспективи розвитку оперативно-розшукового забезпечення досудового розслідування, акцентовано на його ефективності для забезпечення законності, всебічності, повноти та об'єктивності досудового розслідування.

Ключові слова: оперативно-розшукова діяльність; досудове розслідування; оперативно-розшукове забезпечення досудового розслідування; оперативно-розшукові заходи; негласні слідчі (розшукові) дії.

Theoretical foundations and legal regulation of operational search support of pre-trial investigation

Fedorchuk Mykola Vasylovich

Adjunct Professor of the Department of Doctoral and Adjunct Studies, Bohdan Khmelnytsky National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine, Ukraine, Khmelnytskyi, fedorcukmikola7@gmail.com,
<https://orcid.org/0009-0000-7322-0192>

Stelmakh Ivan Stepanovych

Deputy Chief of Staff - Head of the Service Management Department, 7th Border Guard Carpathian Detachment, Ukraine, Lviv, stelmakh25@ukr.net, <https://orcid.org/0009-0002-3471-4418>

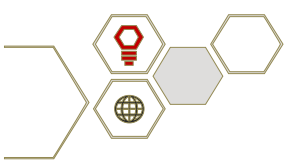
Abstract. *The article provides a comprehensive analysis of the theoretical, legal and organizational and tactical foundations of operational search support of pre-trial investigation in Ukraine. Based on the study and generalization of the approaches of scientists to understanding the legal nature and essence of operational search support of pre-trial investigation, the main problematic issues of regulatory and legal support of such activity are identified. The need to develop scientific and theoretical foundations for harmonizing the provisions of operational search and criminal procedural legislation is stated, as well as eliminating a number of gaps in legal regulation at the level of the law. Such conclusions are made on the basis of studying the purpose and tasks of operational search support in the context of both operational search activities and criminal procedural activities. Key aspects of legal regulation of that specified activity are analyzed, including legislative acts, as well as fundamental principles and legal guarantees. The forms and stages of operational search support at the stage of pre-trial investigation are characterized, as well as the specifics of the interaction of operational units with pre-trial investigation bodies, in particular their role in carrying out the instructions of investigators and prosecutors, legal aspects of*

information exchange and coordination of efforts. Particular attention is paid to the problems of the evidentiary value of materials of operational and investigative activities (hereinafter referred to as ORD), issues of their admissibility, procedures for legalization and use in criminal proceedings, as well as mechanisms for ensuring legality, confidentiality and protection of human rights and freedoms. The evolution of scientific views of leading Ukrainian scientists on the studied issues is traced. Current problematic issues, modern trends and prospects for the development of operational search support of pre-trial investigation are identified. The emphasis is on the importance of effective operational search support of pre-trial investigation for ensuring the legality, comprehensiveness, completeness and objectivity of pre-trial investigation.

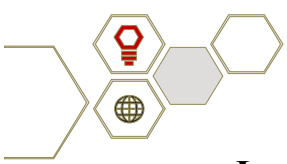
Keywords: *operational search activities; pre-trial investigation; operational search support of pre-trial investigation; operational search measures; covert investigative (search) actions.*

Постановка проблеми. У сучасній теорії оперативно-розшукової діяльності (далі – ОРД), кримінального процесу та криміналістики помічаємо певні труднощі із формування єдиних, консенсуальних підходів насамперед стосовно термінології, розуміння призначення діяльності щодо практичної підтримки та інформаційно-аналітичного сприяння досудовому розслідуванню з боку оперативних підрозділів. Зокрема, науковці оперують такими поняттями, як «оперативно-розшукове забезпечення», «оперативне супроводження» та «оперативно-розшукове супроводження». Така термінологічна варіативність зумовлює актуальність наукових дискусій щодо обґрунтованості вживання зазначених дефініцій, їх змістовного наповнення, а також визначення мети, форм, методів та напрямів відповідної діяльності. Невирішеність цих питань на теоретичному рівні може призводити до певних колізій у правозастосовній практиці та знижувати ефективність взаємодії суб'єктів кримінального провадження. Невирішеними залишаються питання співвідношення негласних слідчих (розшукових) дій (далі – НС(Р)Д) і оперативно-розшукових заходів,

можливості застосування останніх в рамках кримінального судочинства та використання їх результатів як доказів. Проте ключовою проблемою, мабуть, залишається неузгодженість нормативно-правих приписів оперативно-розшукового та кримінального процесуального законодавства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика оперативно-розшукового забезпечення досудового розслідування привертає увагу багатьох вітчизняних науковців. Вагомий внесок у розробку окремих аспектів цього питання зробили С. В. Албул, К. В. Антонов, В. М. Бабакін [13], А. І. Берlach, П. П. Бірюков, О. Л. Гавенко, Є. В. Горобець [10], О. О. Гриньків [1], В. В. Грищенко, Е. О. Дідоренко [2], В. П. Євтушок, В. П. Захаров, Е. Ф. Іскендеров [3], А. І. Капітанський, М. П. Климчук [14], О. Г. Колб, О. В. Кондратюк [11], Ю. М. Крамаренко, С. А. Крушинський [12], В. С. Кубарев, О. Г. Кулик [4], В. П. Меживой, С. Ю. Мироненко, С. М. Мирончик, В. Ю. Мосяженко, С. В. Обшалов, П. М. Павлик, М. М. Перепелиця, М. А. Погорецький, О. О. Подобний [9], С. А. Савченко, С. О. Сафронов, М. В. Стацак [15], Р. А. Халілев, Д. М. Цехан [5], Г. Л. Чигиріна, М. Л. Шелухін, В. В. Шендрік, І. Р. Шинкаренко, С. В. Шматков та інші дослідники. Однак, варто зауважити, що значна частина наукових напрацювань щодо розуміння оперативно-розшукового забезпечення стосується періоду розвитку наукової думки до прийняття у 2012 році Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) та містить підходи, які потребують переосмислення в контексті сучасних правових реалій, зокрема з урахуванням сутності, форм і стадій кримінального провадження, його співвідношення із здійсненням кримінального судочинства. У зв'язку з цим, оперативно-розшукове забезпечення досудового розслідування потребує подальшого теоретичного осмислення, поглибленої наукової розробки, узагальнення актуального досвіду органів охорони правопорядку нашої держави та зарубіжних країн, а також вироблення оновленого та уніфікованого термінологічного апарату.

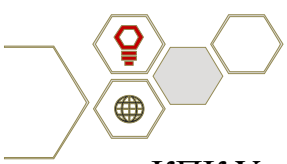
Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є

комплексний аналіз теоретичних та нормативно-правових основ оперативно-розшукового забезпечення досудового розслідування в Україні і на основі визначення його поняття та сутності, виявлення проблемних моментів нормативного забезпечення досліджуваного виду діяльності та пошук шляхів їх подолання.

Для досягнення мети дослідження спрямовано на вирішення таких **завдань**: 1) визначення поняття та сутності оперативно-розшукового забезпечення досудового розслідування; 2) виявлення проблемних питань нормативного забезпечення досліджуваного виду діяльності; 3) пошук шляхів подолання виявлених проблем.

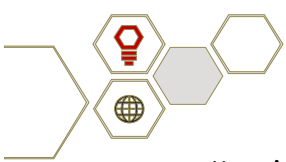
Викладення основного матеріалу дослідження. Наукова думка щодо розуміння сутності оперативно-розшукового забезпечення досудового розслідування, за часи незалежності в Україні, пройшла значний шлях розвитку, поміж іншого, реагуючи на реформування законодавства, істотні зміни у суспільних відносинах загалом та у криміногенній ситуації зокрема. На початку формування правової системи незалежної України значна увага дослідників зосереджувалась на розробці проблем нормативно-правового забезпечення ОРД та її співвідношенню і відмежуванню від кримінальної процесуальної діяльності. Варто наголосити, що з набранням чинності КПК України у 2012 році, наукові дискусії значною мірою зосереджувалися на питаннях співвідношення оперативно-розшукових заходів та НС(Р)Д, визначенні місця, ролі та процесуального становища оперативних підрозділів у кримінальній процесуальній діяльності, можливостей та проблем використання результатів ОРД як доказів тощо [1 – 5].

У свою чергу нормативно-правове регулювання оперативно-розшукового забезпечення досудового розслідування в Україні базується на положеннях Конституції України [6], міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18 лютого 1992 року № 2135-XII (далі – Закон № 2135-XII) [7],

КПК України [8], а також інших законодавчих та відомчих нормативно-правових актів. Закон № 2135-XII є профільним законодавчим актом, що визначає засади організації та здійснення ОРД в Україні і в ст. 2 характеризує ОРД як систему гласних і негласних пошукових, розвідувальних та контррозвідувальних заходів, що здійснюються із застосуванням оперативних та оперативно-технічних засобів. КПК України також містить низку норм, що регламентують оперативно-розшукове забезпечення досудового розслідування. Ключове значення має ст. 41 КПК України, яка визначає процесуальний статус та повноваження оперативних підрозділів як суб'єктів, що уповноважені здійснювати слідчі (розшукові) дії та НС(Р)Д за письмовим дорученням слідчого, прокурора тощо. Як слушно зазначає професор О. О. Подобний, участь оперативних підрозділів у розпочатому кримінальному провадженні, хоча й здійснюється відповідно до ст. 41 КПК України на підставі письмового доручення слідчого, прокурора, однак не повинна обмежуватися лише діяльністю з процесуального закріплення фактичних даних про причетність конкретних осіб до певного виду протиправної діяльності. Оперативно-розшукове забезпечення не може зводитися до пасивної функції його супроводження або кваліфікованого виконання окремих НС(Р)Д, а має характеризуватися активним, ініціативним та забезпечувальним характером. Повне поглинання оперативно-розшукової функції кримінально-процесуальною об'єктивно неможливе з огляду на ширший спектр завдань ОРД, що виходять за межі кримінального судочинства, а також наявність у структурі ОРД специфічних організаційно-тактичних форм, таких як оперативний пошук та оперативна розробка, які вимагають наступальності, безперервності та циклічності у їх реалізації [9, с. 301]. До прикладу, згідно з п. 6 ст. 7 Закону № 2135-XII, оперативні підрозділи зобов'язані вживати заходів для забезпечення безпеки працівників суду і правоохоронних органів, осіб, які надають допомогу або сприяють ОРД, учасників кримінального судочинства, членів їхніх сімей та близьких родичів цих осіб [7].

Важливо наголосити, що ОРД передбачає використання специфічних оперативно-розшукових заходів, спеціальних технічних засобів, тактичних

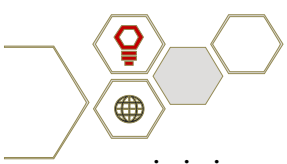
приймів та комп'ютерних пошукових систем, які не мають прямих аналогів серед засобів кримінально-процесуальної діяльності. Виявлення відомостей, що вказують на ознаки вчиненого кримінального правопорушення або готування чи замаху на нього, є підставою для внесення відповідних відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі – ЄРДР) та негайної передачі зібраних матеріалів до органу досудового розслідування для ініціювання та здійснення досудового розслідування в порядку, передбаченому п. 1 ч. 2 ст. 214 КПК України [8]. Ефективне оперативно-розшукове забезпечення досудового розслідування неможливе без налагодженої системи обміну інформацією та координації дій між оперативними підрозділами та органами досудового розслідування. Результати ОРД можуть бути використані для отримання фактичних даних, які, за умови їх належної процесуальної легалізації, відповідно можуть набути статусу доказів у кримінальному провадженні. У разі виявлення ознак кримінального правопорушення під час проведення оперативно-розшукових заходів, оперативний підрозділ зобов'язаний невідкладно повідомити про це відповідний орган досудового розслідування та прокурора і після завершення заходу направити зібрані матеріали. Важливим аспектом є легалізація отриманих під час ОРД матеріалів у кримінальному процесі шляхом проведення відповідних слідчих (розшукових) дій. Окремі науковці [10, с. 34; 11, с. 287] висловлюють думку про необхідність оптимізації процедури трансформації результатів ОРД в матеріали НС(Р)Д, зокрема шляхом автоматичного набуття активними оперативно-розшуковими заходами статусу НС(Р)Д з моменту внесення відомостей до ЄРДР, за умови наявності чинної ухвали слідчого судді про дозвіл на їх проведення.

Питання допустимості та використання як доказів у кримінальному провадженні інформації та матеріалів, отриманих у результаті ОРД, є одним із важливих та найбільш дискусійних у цій сфері [12, с. 51]. Існують чітко визначені юридичні вимоги та умови для того, щоб така інформація могла бути використана в суді. Так, фундаментальне значення мають законність отримання такої інформації, її достовірність та належне процесуальне оформлення [13, с.

106]. Наразі існує проблема, коли фактичні дані, здобуті в результаті оперативно-розшукових заходів, що тривають на момент внесення відомостей до ЄРДР, можуть бути визнані недопустимими, якщо вони не були своєчасно легалізовані шляхом проведення НС(Р)Д. Це може призводити до втрати важливої для розслідування доказової інформації. У зв'язку з цим, пропонується розглянути можливість, висловлену окремими дослідниками [11, с. 287], щодо автоматичного набуття активними оперативно-розшуковими заходами статусу НС(Р)Д у межах кримінального провадження для спрощення процесу використання отриманих результатів. Використання матеріалів, отриманих у результаті ОРД, у кримінальному провадженні регламентується низкою правових норм та процедур. Так, для використання таких матеріалів як доказів, вони повинні бути отримані у спосіб, що не суперечить законодавству, та належним чином задокументовані. Важливим етапом є також легалізація отриманих матеріалів шляхом проведення слідчих (розшукових) дій, передбачених КПК України (ст. 256, 257 КПК України) [8], що забезпечує їхню процесуальну придатність для використання в доказуванні. Недотримання встановлених правових вимог та процедур може призвести до визнання отриманих матеріалів недопустимими як докази.

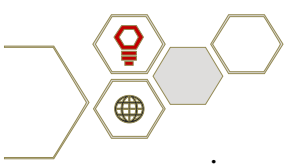
Оперативні підрозділи відіграють певну роль у здійсненні досудового розслідування, діючи, як правило, на підставі письмового доручення слідчого, прокурора. Як ми вже зазначали, ст. 41 КПК України [8] визначає процесуальний статус та повноваження оперативних підрозділів, підкреслюючи їхню функціональну взаємодію з слідчими та прокурорами в межах кримінального провадження. Доручення можуть стосуватися проведення як гласних слідчих (розшукових) дій, так і НС(Р)Д. Зауважимо, вченими сформульована наукова позиція [14, с. 55], що в умовах чинного кримінального процесуального законодавства оперативно-розшукове забезпечення досудового розслідування значною мірою зводиться до виконання оперативними працівниками саме таких доручень. Однак, окремі науковці [10, с. 37] зазначають, що надто буквально тлумачення положень ст. 41 КПК України може обмежувати необхідну

ініціативність та самостійність оперативних працівників, що, в свою чергу, може негативно вплинути на реалізацію принципу наступальності в ОРД.

На нашу думку, доречно акцентувати увагу на формах, методах та стадіях оперативно-розшукового забезпечення досудового розслідування, оскільки така діяльність охоплює різноманітні форми та методи, які можуть мати як гласний, так і негласний характер. Відзначимо, що до гласних заходів належать, зокрема, опитування осіб (за їх згодою), збирання загальнодоступної інформації, у тому числі з відкритих джерел, візуальне обстеження публічно доступних місць, будівель, споруд та ділянок місцевості тощо. Негласні заходи включають спостереження, аудіо- та відеоконтроль особи або місця, зняття інформації з електронних комунікаційних мереж, електронних інформаційних систем, проникнення до житла чи іншого володіння особи та інші заходи, передбачені Законом № 2135-XII та КПК України (щодо НС(Р)Д). Зауважимо, що з прийняттям КПК України у 2012 році чітко окреслена категорія НС(Р)Д, які мають виключно процесуальну природу і проводяться уповноваженими оперативними підрозділами лише за дорученням слідчого, прокурора та на підставі ухвали слідчого судді у випадках, передбачених законом. Перелік конкретних оперативно-розшукових заходів, що можуть застосовуватися, визначений у ст. 8 Закону № 2135-XII [7], не є вичерпним і являє собою процес, що здійснюється поетапно впродовж усього кримінального провадження. Так, у дослідженні М. В. Стащака [15, с. 131] виокремлено три основні форми ОРД: оперативний пошук первинної оперативно-розшукової інформації; оперативно-розшукова превенція; оперативно-розшукове забезпечення кримінального провадження.

На наш погляд, варто виокремлювати такі самостійні форми ОРД. Перша форма – оперативний пошук – включає пошук та попередню перевірку первинної інформації про кримінальні правопорушення та осіб, причетних до їх вчинення (процес є перманентним і здійснюється всіма уповноваженими оперативними підрозділами). Друга форма – оперативна розробка – передбачає детальну перевірку отриманої оперативної інформації із застосуванням усього комплексу

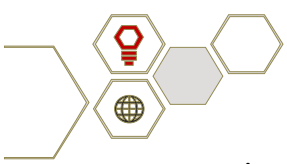

доцільних заходів і засобів, включаючи ті, що можуть тимчасово обмежувати права і свободи людини, та оформлюється заведенням оперативно-розшукової справи. Третя форма – оперативно-розшукове супроводження кримінального провадження – розпочинається у випадку відкриття кримінального провадження за матеріалами ОРД і полягає в накопиченні, систематизації та використанні відповідних матеріалів з метою розкриття кримінального правопорушення за дорученням слідчого, прокурора.

Висновки. Проведене дослідження основних напрямів законодавчого регулювання оперативно-розшукового забезпечення досудового розслідування дозволяє сформулювати такі висновки. Невід’ємною складовою успішного здійснення досудового розслідування, забезпечення всебічності, повноти та об’єктивності встановлення обставин кримінальних правопорушень, виявлення осіб, які їх вчинили, задля подальшого притягнення винних до кримінальної відповідальності згідно із законом є належне здійснення оперативно-розшукового забезпечення процесуальної діяльності. Чинне оперативно-розшукове та кримінальне процесуальне законодавство містять окремі прогалини як нормативно-правового забезпечення досліджуваної форми ОРД, так і узгодженості приписів згаданих галузевих правових норм. Видається перспективним створення комплексної (оперативно-розшукової і кримінальної процесуальної) науково-теоретичної моделі правового регулювання оперативно-розшукового забезпечення досудового розслідування насамперед з метою усунення виявлених науковцями і практиками прогалин та недоліків, а в подальшому – оптимізації та підвищення ефективності досліджуваного виду діяльності.

Список використаних джерел

1. Гриньків О. О. Взаємодія слідчих та оперативних працівників при забезпеченні безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві. *Актуальні проблеми взаємодії оперативних та слідчих підрозділів у протидії*

організований злочинній діяльності: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 18 квітня 2008 р.). Одеса, 2008. С. 216–220.

2. Дідоренко Е. О., Загоруйко В. М. Взаємодія підрозділів кримінальної поліції та органів досудового розслідування в документуванні кримінальних правопорушень. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2019. № 2. С. 168–174.

3. Іскендеров Е. Ф., Погорецький М. М. Оперативно-розшукове забезпечення досудового розслідування. *Вісник кримінального судочинства*. 2022. № 1-2. С. 23–30.

4. Кулик О. Г. Щодо питання розмежування суб'єктів оперативно-розшукової діяльності та кримінального процесу. *Вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2016. № 1. С. 160–166.

5. Цехан Д. М. Оперативно-розшукове забезпечення розслідування кримінальних проваджень: порівняльний аналіз кримінального процесуального та оперативно-розшукового законодавства. *Юридичний вісник*. 2023. № 6. С. 170–177.

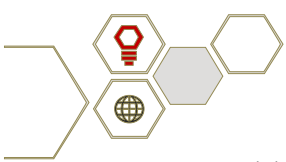
6. Конституція України від 28 червня 1996 року. *Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>.

7. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лютого 1992 року № 2135-XII. *Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text>.

8. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. *Законодавство України*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

9. Подобний О. О. Оперативно-розшукове забезпечення кримінального провадження про корисливо-насильницьку організовану злочинність. *Форум права*. 2013. № 4. С. 300–305.

10. Горобець Є. В. Оперативно-розшукове забезпечення розслідування кримінальних проваджень щодо організованих форм злочинної діяльності: дис. ... д-ра філософії: 081 Право. Одеса, 2024. 232 с.

11. Кондратюк О. В. Щодо можливості автоматичного набуття активними оперативно-розшуковими заходами статусу негласних слідчих (розшукових) дій у межах кримінального провадження. *Вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2015. № 3. С. 281–291.

12. Крушинський С. А. Результати оперативно-розшукової діяльності: проблеми подання і використання у кримінальному судочинстві України. *Економіка та митно-правові відносини*. 2018. Випуск 3. С. 50–56.

13. Бабакін В. М. Використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності у кримінальних провадженнях щодо злочинів, учинених молоддю. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. Випуск 32. Том 3. 2015. С. 104–108.

14. Климчук М. П. Виконання доручень, як форма взаємодії слідчих та оперативних підрозділів у кримінальному провадженні. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 1. С. 54–58.

15. Стащак М. В. Диференціація форм оперативно-розшукової діяльності. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2016. Вип. 3. С. 125–133.